UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Scherven als conserven: de collectie Schuursma nader bekeken

Stissi, V.

Publication date
2007

Published in
Mededelingenblad Vereniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum

Link to publication

Citation for published version (APA):
Stissi, V. (2007). Scherven als conserven: de collectie Schuursma nader bekeken. *Mededelingenblad Vereniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum*, *94*, 6-8.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:11 Nov 2026

SCHERVEN ALS CONSERVEN
DE COLLECTIE SCHUURSMA NADER BEKEKEN

VLADIMIR STISSI

Ook een handvol scherfjes kan soms een aardig verhaal vertellen. Een van de meest constante bronnen van de collectie van het Allard Pierson Museum wordt gevormd door mensen die bij het opruimen van hun eigen huis of dat van dierbaren oude souvenirs vinden – soms van henzelf, meestal van enkele generaties terug. In deze tekst wordt een recent geschonken verzameling Griekse scherven, en vooral het verhaal erachter, gepresenteerd.

VAN SOUVENIR TOT CONSERVE

Tot een jaar of veertig geleden was het in de landen rond de Middellandse Zee tamelijk gemakkelijk kleine echte oudheden voor bijna geen geld te kopen; ook lag er nog meer materiaal dan tegenwoordig voor het oprapen. Hoewel het nergens echt legaal was, waren er ook nauwelijks restricties op export van onbelangrijk geachte kleinigheden. Toch blijken sommige van de voorwerpjes die toen heel gewoon leken, nu best de moeite waard. Al is dat natuurlijk wel een relatief begrip: eerlijkheidshalve moet gezegd worden dat de meeste vooral van belang zijn als object in de studiecollectie van het museum. Vaak dienen ze als vergelijkingsmateriaal bij onderzoek, of als voorbeeld van een materiaalcategorie die verder in de collectie ontbreekt, in practica voor studenten. Ongeacht hun huidige rol hebben vrijwel alle souvenirs echter nòg iets dat ze interessant maakt: er hoort een verhaal bij. Vaak is de geschiedenis van de aankoop of vondst fascinerend: vroeger was reizen nog een avontuur, voor de meesten onbereikbaar, en lang niet iedereen die naar de Mediterranee ging, had oog voor oudheden, en zeker niet voor de zo onooglijk lijkende scherven waarmee veel archeologische vindplaatsen bezaaid zijn. Ook als het verhaal van de herkomst niet meer bekend is, zijn er soms aardige details overgeleverd over de manier waarop voorwerpen bewaard en gekoesterd werden, of juist tientallen jaren vergeten raakten. Zelfs als er vrijwel niets is onthouden of doorverteld, tenslotte, is er soms nog wel het een en ander te reconstrueren.

afb. 1
Het bij de scherven bewaarde kaartje van J.A. Schuursma voor zijn overtocht van Mykonos naar Piraeus, 2 april 1925

Een mooi voorbeeld wordt geboden door de kleine collectie Griekse scherven die in dit artikel aan de orde komt. Dit handjevol fragmenten geeft een goede doorsnede van het Griekse aardewerk uit de Late Bronstijd en de Klassieke Periode. Behalve de scherven zelf zijn ook het sigarenblik en het metalen sigarettendoosje waarin ze bewaard zijn, aan het museum geschonken, en een gedateerd bootkaartje, dat toont dat dit materiaal in het voorjaar van 1925 is verzameld **(Pl. IIIa, afb. 1-2)**. Verder staat op een deel van de scherven ook nog de vindplaats. De collectie documenteert zo een hele reis, en laat meteen ook zien hoe een dergelijke verzameling vaak eindigt: als 'conserven' in een blik of doos, ver weg op zolder of dichterbij in een kast, zo verpakt dat ze af en toe te voorschijn gehaald kunnen worden, ter herinnering of als curiosum voor familie en vrienden. Dat ze twee lange generaties bewaard zijn, en ten slotte door de inmiddels al bejaarde zoon van de vinder aan het Allard Pierson Museum geschonken zijn, is ook een mooi idee.

DE GRAND TOUR VAN J.A. SCHUURSMA: EEN BIJZONDER AVONTUUR

Een bijzonder aspect van deze collectie is daarbij dat ze afkomstig is van iemand die bijna iedere gymnasiast wel kent, de Utrechtse classicus J.A. Schuursma, met J.J.E. Hondius bezorger van dè Nederlandse schooleditie van Herodotus' *Historiën*, die nu na meer dan zestig jaar nog steeds herdrukt wordt. Minder bekend is zijn boek *Griekse Reisindrukken* uit 1926, een bundeling van eerder in de krant verschenen dagboekaantekeningen - van de reis waarop de scherven in het Allard Pierson Museum verzameld zijn! Schuursma heeft, vermoedelijk kort na zijn studie Klassieke Talen, een lange reis door Italië en Griekenland gemaakt. Dat lijkt nu een voor de hand liggende vakantie, maar dat was het in 1925 helemaal

afb. 2
De belangrijkste scherven uit de collectie Schuursma. Linksboven de Attisch roodfigurige scherf, APM 15.915, rechtsboven de Theraïsch Geometrische scherf APM 15.917, midden op de tweede rij de Myceense scherven APM 15.919 en 15.920, onderaan de Myceense scherven APM 15.922 en 15.923 en het brokje poros van de Akropolis, 15.924

niet. Hoewel Italië vanouds al volop bezocht werd, en zelfs al in de negentiende eeuw op veel plaatsen een toeristenindustrie ontwikkelde, was Griekenland lange tijd een te forse stap verder. Maar weinigen waagden zich de Adriatische Zee over, en Nederlanders al helemaal niet. Behalve voor reizigers op weg naar het Suezkanaal, die soms een tussenstop maakten in Piraeus en dan een paar uurtjes Athene deden, was Griekenland vooral iets voor waaghalzen en volhouders. Daar waren overigens goede redenen voor. Tot in het begin van de twintigste eeuw werden grote delen van het Griekse vasteland geteisterd door roversbendes, die herhaaldelijk ook dodelijke slachtoffers maakten onder toeristen.
De wegen waren slecht, als ze niet geheel ontbraken, het spoorwegnet was beperkt en buiten de steden waren er nauwelijks hotels. Zelfs de scheepvaartverbindingen waren minder goed dan wij misschien zouden denken, al was het alleen maar omdat het noorden van het huidige Griekenland pas in 1913 (eigenlijk zelfs pas na de Eerste Wereldoorlog) deel ging uitmaken van de Griekse staat, en er tot 1922 meer dan een eeuw lang vrijwel voortdurend oorlogen waren met het Ottomaanse rijk. Nog los van het directe oorlogsgevaar is het daardoor diverse malen voorgekomen dat toeristen vast kwamen te zitten omdat bij mobilisatie alle transportmiddelen ingezet werden voor troepenverplaatsingen, en bepaalde gebieden tot verboden terrein werden verklaard.

Schuursma reisde wat dit betreft precies op het goede moment. Na de voor Griekenland desastreus verlopen laatste oorlog tegen de Turken van 1919-1922 was het eindelijk rustig geworden in het Egeïsche gebied, en had Griekenland bijna zijn huidige grenzen gekregen (alleen de Dodekanesos in het zuidoosten was nog onder Italiaans gezag geplaatst). Nieuwe veerlijnen verschenen vlot, de oude werden sneller en regelmatiger.
De troepentransport- en bevoorradingslijnen van het Balkanfront in de Eerste Wereldoorlog hadden bovendien de infrastructuur op het vasteland sterk verbeterd; de binnenlanden waren nu net zo veilig als de zeeën.
Vanaf het eind van de jaren twintig kwam het toerisme in Griekenland zo ook buiten Athene, vooral op de eilanden, langzaam op gang. Schuursma was in 1925 dus min of meer een pionier, en dat blijkt ook uit zijn *Reisindrukken*. Hoewel hij hier en daar gebruik kon maken van (meestal gammele) auto's en hotels, legde Schuursma buiten de gangbare (spoor-)routes grote afstanden te voet af, en sliep hij soms in kloosters, oude *khans* (zeer primitieve 'caravanserails') of bij

afb. 3
Fragment van legioensdakpan met stempel EX GER INF (Exercitus Germaniae Inferioris), dwz. Het 1ste en 20ste legioen.
Door Schuursma ca.1930 gevonden te Utrecht. Hij heeft naast het stempel een tekening van het stempel opgeplakt.
APM 15.914

de plaatselijke onderwijzer of archeoloog. Voortdurend prijst hij ook de gastvrijheid van de vele Grieken die hem thuis ontvingen voor een maaltijd of een slaapplaats. Niet zijn hele reis was zo avontuurlijk: hij besteedde ook veel tijd aan de nog steeds bekende highlights. Behalve Athene, waar hij een brokje *poros* (kalksteen) van de Akropolis heeft meegenomen, Delphi en Olympia, heeft Schuursma de indrukwekkende prehistorische burchten van Mycene en Tiryns bezocht, en een aantal tochten gemaakt over de Egeïsche Zee, onder andere naar Thera en het heilige eilandje Delos. Thera, ook bekend als Santorini, was toen overigens vermaarder om zijn indrukwekkende landschap en architectuur dan om de archeologie. De bij de uitbarsting van de vulkaan (die het eiland vormde) bedolven prehistorische nederzetting bij Akrotiri, die nu als een tweede Pompeii veel toeristen trekt, was nog niet ontdekt. Andersom waren de nu bijna vergeten Archaïsche en Klassieke resten op de heuvels Sellada en Mesa Vouno in het begin van de twintigste eeuw dankzij een monumentale serie Duitse opgravingspublicaties wel bekend. Schuursma, die de publicaties noemt, heeft mogelijk hier zijn scherven uit Thera opgeraapt, na een, volgens zijn *Reisindrukken*, moeizame klim over steile puimsteenhellingen.

afb. 4
De scherven van J.A. Schuursma met de blikken waarin ze jarenlang bewaard zijn en het kaartje van de veerboot.

EEN CERAMISCHE BLOEMLEZING: DE SCHERVEN VAN SCHUURSMA

Over de scherven van Schuursma zelf is niet heel veel te zeggen. Hij heeft duidelijk een goed oog gehad, en vooral scherven opgeraapt met karakteristieke decoraties. De vier scherven 15.919, 15.920, 15.922, 15.923 geven een aardige doorsnede van diverse Myceense stijlen uit de veertiende en dertiende eeuw voor Chr. (Laat Helladisch IIIA-B in archeologische termen); de met plantenmotieven versierde scherf 15.923 zou zelfs nog iets vroeger kunnen zijn (Laat Helladisch II), de scherf met alleen lijnen 15.919 is eerder later (Laat Helladisch IIIC). Tussen de scherven uit Thera valt nummer 15.917 op, met zijn lineaire patronen en zigzag-motieven. Dergelijke motieven zijn typisch voor Laat- en Subgeometrisch (ca. 750-650 voor Christus). Een aardig detail is dat het Allard Pierson Museum al een aantal vergelijkbare scherven in de collectie heeft van iets grotere potten, waarschijnlijk uit de restvoorraden van de Duitse opgravingen.

'Topstuk' uit de collectie Schuursma is het roodfigurige fragment van een schaalvoet, inventarisnummer 15.915, waarop een vleugel te zien is. Gezien de aanzet van de vleugels in het lichaam gaat het hier eerder om een Sirene dan om een uil of andere vogel, en is een Nikè of andere gevleugelde godheid onwaarschijnlijk. Het deels bewaarde bijschrift '..ΕΔΛ ..' (of misschien '..ΕΑΛ..') biedt helaas geen aanknopingspunten. Vooralsnog lijkt het stuk afbeelding ondanks enige karakteristieke details net iets te klein en te weinig specifiek voor een toeschrijving aan een schilder, maar kenner van roodfigurig aardewerk Winfred van de Put dateert het zo rond 480-460 voor Christus. Helaas staat juist op dit fragment niet waar het gevonden (of misschien toch gekocht?) is.

PROBLEEM

Dat laatste brengt me meteen ook op een problematisch aspect van dit soort souvenirs: hoe leuk ze ook staan in de kast of hoe handig ze ook zijn voor het Allard Pierson Museum, uiteindelijk betreft het materiaal dat losgerukt is uit zijn context, en daarmee een groot deel van zijn potentiële waarde als archeologische informatiebron is kwijtgeraakt. Hoewel dit voor oppervlaktevondsten, die per definitie uit een verstoorde situatie komen, minder sterk geldt dan voor materiaal uit de grond, horen scherven eigenlijk niet in de zakken van toeristen te eindigen. Gelukkig zijn de tijden veranderd en is wat in 1925 nog gebruikelijk was, tegenwoordig niet meer toegestaan. Wie in Griekenland met scherven op zak betrapt wordt, riskeert zelfs een nachtje of wat in de cel… Een bezoekje aan het Allard Pierson Museum is dan toch een mooi en veiliger alternatief!

(met dank aan Winfred van de Put en Gert Jan van Wijngaarden)

SUMMARY

An important category of gifts to the Museum consists of souvenirs brought home by travellers, and then kept in their cupboards or attics till they or their relatives move house or clean out. These finds are usually small, but nonetheless interesting, also for the stories that go with them. The collection of the Dutch classicist J.A. Schuursma, presented in this article, is a good example. His sherds, accompanied by a boat ticket and the cigar and cigarette case they were kept in, offer a nice sample of Late Bronze Age, Archaic and Classical Greek pottery. The most remarkable is an Early Classical red-figure sherd possibly showing a siren. The items were collected on various sites during a trip to Greece in 1925, when travelling was still an adventure.